

معرفی کلی حوزه دریایی پنج آمو

حوزه دریایی، پنج - آمو، یکی از حوزه‌های مهم آبی در سطح کشور است که مساحت مجموعی آن در خاک افغانستان حدود 90692 کیلو متر مربع را احتوا می‌نماید.

رودخانه‌ی آمو از ارتفاع پنج هزار متری کوه‌های پامیر کلان از جهیل زرکول و چقمقتین سرچشمه گرفته، منبع آن یخچال‌های پامیر و واخان می‌باشد.

این رودخانه با یکجا شدن رودخانه‌های پنج، کوچه و و خش در 65 کیلومتری شمال غربی ولایت کندز به وجود آمده و بزرگترین رودخانه، در آسیای مرکزی به شمار می‌رود، طول آن 2400 کیلومتر است و در نهایت در جهیل ارال می‌ریزد.

این حوزه‌ی آبریز به طول 1250 کیلومتر، مرز مشترک آبی را با کشورهای تاجکستان، اوزبیکستان و ترکمنستان تشکیل داده است. حجم آب متوسط سالانه‌ی آن حدود 82 میلیارد متر مکعب است که 30 درصد آن از رودخانه‌های افغانستان تولید شده، 61 درصد توسط تاجکستان و 9 درصد توسط اوزبیکستان، ترکمنستان و قرغزستان تولید می‌گردد.

نظر به اندازه‌گیری‌های انجام شده، مقدار جریان اعظمی متوسط این دریا 2630 متر مکعب در ثانیه ریکارد شده و جریان اصغری آن در سال 1951 میلادی حدود 399 متر مکعب در ثانیه اندازه‌گیری گردیده است.

نسبت این که معاونین این رودخانه از نقاط مرتفع سرچشمه می‌گیرد؛ بناً مواد رسوبی بیش‌تر را با خود انتقال داده و قرار راپورها مقدار متوسط رسوبات معلق در رودخانه‌ی آمو در حدود 230 میلیون تن در سال محاسبه شده است. قابل یادآور است که زیادترین رسوبات در این رودخانه در سال 1954 میلادی حدود 341 میلیون تن در سال و کم‌ترین رسوبات در 1965 میلادی به اندازه 114 میلیون تن بوده است.

سرعت جریان آب در قسمت‌های بالای این رودخانه نسبت ارتفاع زیاد و میلان تند، بیش‌تر است؛ مگر در قسمت‌های هموار مانند بندر حیرتان میل رودخانه‌ی آمو کم بوده است که سرعت جریان آن در همین نقطه 3 متر مکعب در ثانیه ثبت گردیده است.

ظرفیت آبی سالانه حوزه‌ی آبریز پنج-آمو در خاک افغانستان در حال حاضر با توجه از اثر تغییرات اقلیمی حدود 19 الی 20 میلیارد متر مکعب است که 59.38 درصد ظرفیت آبی مجموعی کشور را تشکیل داده که در حال حاضر از جمله ظرفیت آبی قابل دسترس حدود 6.1 میلیارد متر مکعب آن استفاده شده و متباقی از دسترس خارج می‌گردد.

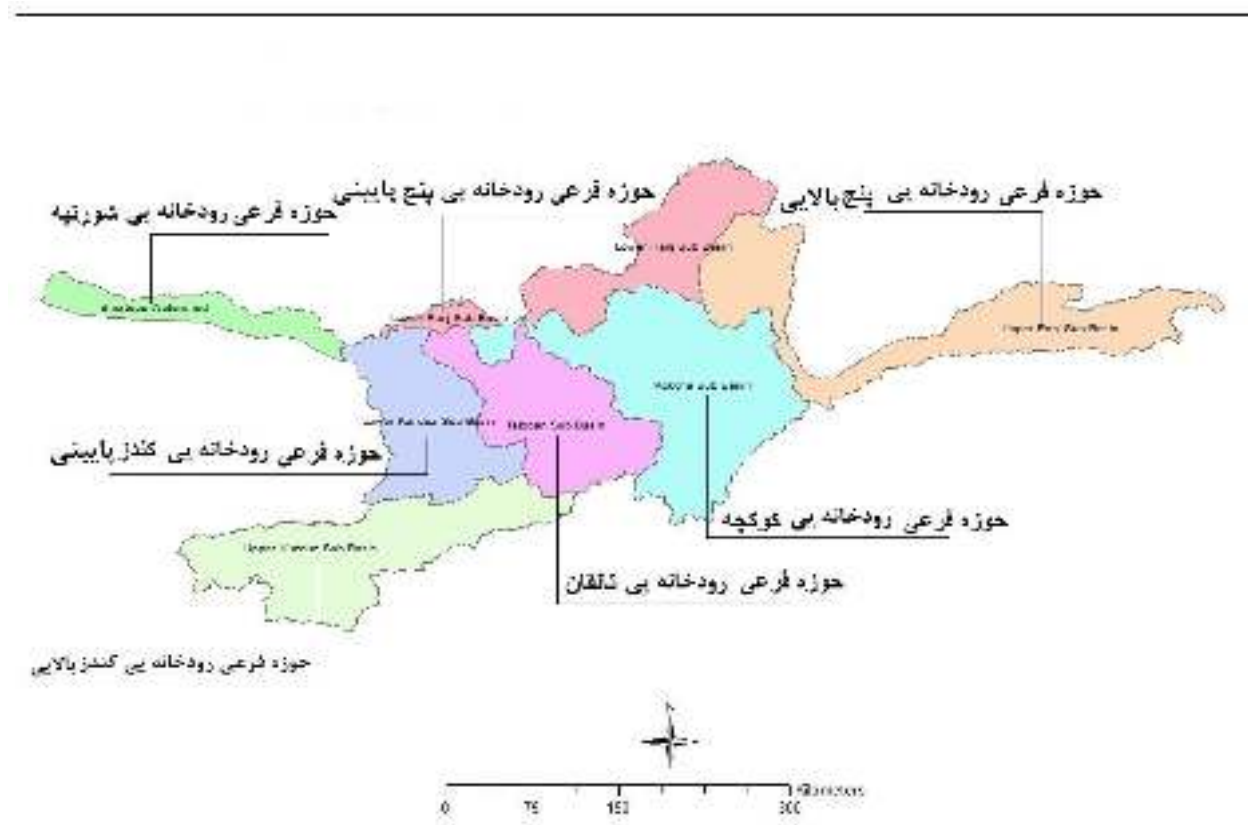
قرار راپور اداره احصائیه‌ی مرکزی کشور، جمعیت این حوزه‌ی آبریز در سال 1394 هجری شمسی مطابق 2015 میلادی حدود 4.449 میلیون نفر بوده؛ البته در سال 2040 میلادی به 7.480 میلیون نفر افزایش خواهد یافت.

واحد سرانه، نظر به مجموع آب قابل دسترس حدود 4271 متر مکعب برای فی نفر در سال است و نظر به استفاده‌ی فعلی آن 1371 متر مکعب برای فی نفر در سال می‌باشد.

این حوزه‌ی آبریز، دارای شش حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی است که قرار زیر از موقعیت آن‌ها نامبرده می‌شود: اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی پنج بالایی (ولسوالی اشکاشم ولایت بدخشان)، اداره‌ی حوزه‌ی رودخانه‌ی پنج پایینی (ولسوالی دشت قلعه ولایت تخار)، اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی کوکچه (فیض آباد)، اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی تالقان (شهر تالقان)، اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی کندز بالایی (شهر بامیان)، اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی کندز پایینی (بغلان) و اداره‌ی حوزه‌ی فرعی رودخانه‌ی آمو پایینی (شورتپه).

جهت وضاحت بیش تر موضوع، ادارات حوزه‌های فرعی رودخانه‌ی مربوطه حوزه‌ی آبریز پنج-آمو در نقشه‌ی (1) ارایه گردیده است.

نقشه‌ی (1) اداره‌ی حوزه‌ی آبریز پنج-آمو با حوزه‌های فرعی مربوطه آن

قابل ذکر است که تمام آب حوزه‌های رودخانه‌ی پنج-آمو به آبریز آمو سرازیر شده؛ همان طوری که پیش تر گفتم، رودخانه‌ی مذکور، مرز مشترک بین افغانستان، تاجکستان، اوزبیکستان و ترکمنستان را تشکیل داده و در نهایت به جهیل آرال می‌ریزد. (نقشه‌ی 2)

نقشه‌ی (2) چگونگی جریان آب رودخانه‌ی آمو به جهیل آرال

لیکن در این اواخر نسبت آبیاری و استفاده‌ی بیش از حد کشورهای اوزبیکستان و ترکمنستان سبب شده که آب آن در ساحه‌ی پست کشورهای ترکمنستان و اوزبیکستان خشک گردد.

بنأ دلیل خشک شدن جهیل آرال استفاده‌ی بی‌رویه‌ی کشورهای مذکور از آب رودخانه‌ی آمو است که این امر بدترین فاجعه‌ی محیط زیستی را در منطقه ببار آورده است. معاونین حوزه‌ی آبریز پنج-آمو به طرف افغانستان عبارتند از: رودخانه‌های کوچک، کندز، خان آباد، تالقان، فرخار، کوف آب، کشم، تیشکان، درایم، جرم، زردیو، وردوج، ریونجات، آیش آب، شهر سبز، راونک، دهخواه، دهخوند، جامرچ، جوی، شیوه، روشن، واخان و پامیر اند که در نقشه‌ی (3) نشان داده شده است.

معاونین رودخانه‌ی آمو به طرف ساحل راست آن عبارتند از: رودخانه‌های آقو، ساچان، وخش و کافرینان و دیگران می‌باشد.

نقشه‌ی (3) شاخه‌های مهم و عمده رودخانه‌های حوزه‌ی آبریز پنج-آمو در افغانستان

ساختار ادارات و نهادهای مدیریت جامع منابع آبی

هدف مدیریت جامع منابع آبی در این حوزه آبریز عبارت از مشارکت دادن تمام جوانب ذیدخل در مدیریت منابع آبی از طریق پروسه‌ی مدیریت همه جانبه‌ی منابع آب به منظور سهم گیری آن‌ها در برنامه ریزی‌ها، تصمیم گیری‌ها، جهت استفاده‌ی بهتر از منابع مذکور در این حوزه آبریز می‌باشد. از این سبب با توجه به موثریت IWRM، این پروسه با در نظر داشت تجربه‌های جهانی که از فواید قابل ملاحظه‌ای برخوردار می‌باشد، جهت برنامه ریزی توسعه‌ی منابع آبی در این حوزه آبریز انتخاب گردیده که اکنون در معرض تطبیق و اجرا قرار دارد.

یکی از خوبی‌های IWRM این است که پلان‌گذاری توسعه‌ی منابع آبی و مدیریت آن در حوزه‌ی مذکور به اساس مرزهای طبیعی رودخانه‌ها از طریق روش حوزه آبریز صورت می‌گیرد، نه بر طبق مرزهای سیاسی؛ زیرا این شیوه یک سیستم جامع نگر است که توسعه‌ی منابع آبی به منظور رفع نیازمندی بالادست و پایین دست را در حوزه آبریز در نظر گرفته که حکومت‌داری خوب به منظور تامین عدالت اجتماعی در امور آب محور اساسی آن را تشکیل می‌دهد.

به همین سبب ساختار تشکیلاتی ادارات و نهادهای مربوطه‌ی این حوزه آبی به اساس شیوه‌ی حوزه آبریز متشکل از بخش‌های دولتی و مردمی است که قرار زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

1. اداره‌ی عمومی حوزه آبریز پنج - آمو

به اساس ماده‌ی دوازدهم قانون آب کشور تشکیل شده که مرکز آن ولایت کندز می‌باشد؛ البته این ریاست عمومی از جمله اداره‌ی اجرایی‌ی وزارت انرژی و آب است که تطبیق مدیریت جامع منابع آبی را در این حوزه به دوش دارد.

2. ادارات حوزه‌های فرعی رودخانه‌یی

این حوزه رودخانه‌یی متشکل از 7 حوزه فرعی رودخانه‌یی است و بر اساس فقره‌ی دهم ماده‌ی دهم قانون آب تشکیل گردیده است که به شرح زیر می‌باشد:

1. حوزه فرعی رودخانه‌یی پنج بالایی

2. حوزه فرعی رودخانه‌یی پنج پایینی

3. حوزه فرعی رودخانه‌یی شور تپیه

4. حوزه فرعی رودخانه‌یی کوکچه

5. حوزه فرعی رودخانه‌یی تالقان

6. حوزه فرعی رودخانه‌یی کندز پایینی

7. حوزه فرعی رودخانه‌یی کندز پایینی

3. بورد مشورتی

بر اساس ماده‌ی دهم قانون آب، به منظور ارایه‌ی مشوره در طرح پالیسی‌ها و استراتژی‌های مدیریت حوزه‌های آبریز، انسجام و هماهنگی بین جوانب ذیدخل، جلوگیری از تداخل وظیفوی در نظر گرفته شده است.

4. شورای حوزه آبریز پنج - آمو

البته طبق فقره‌ی (1) ماده‌ی 13 قانون آب، وزارت انرژی و آب شوراهای حوزه‌های فرعی آبریز را که متشکل از نمایندگان استفاده کنندگان آب، سازمان اجتماعی، ادارات ذیربط مرکزی و محلی و سایر جوانب ذیدخل در حوزه‌های مذکور می‌باشد، تاسیس می‌نماید.

5. انجمن‌های استفاده کنندگان آب

به منظور مشارکت در امور مدیریت منابع آبی چون انجام امور حفظ و مراقبت و بهره‌برداری از تاسیسات آبی، توزیع عادلانه‌ی آب بین استفاده‌کنندگان آب و رسیدگی به حل و فصل منازعات آبی طبق فقره‌ی یکم ماده‌ی 18 قانون آب تشکیل می‌گردد.

6. انجمن‌های آبیاری

جهت امور حفظ و مراقبت و بهره‌برداری از تاسیسات آبی، توزیع عادلانه و رسیدگی به حل اختلافات آب طبق فقره‌ی پنجم ماده‌ی 11 قانون آب در شبکه‌های آبیاری تشکیل می‌شود.

هدف از تاسیس شوراهای حوزه‌ی آبریز

- توسعه‌ی روش مشارکتی همه‌ی جوانب ذیدخل و تقویت هماهنگی میان آن‌ها در مدیریت جامع منابع آبی.
- مشارکت دادن همه‌ی جوانب ذیدخل در مدیریت جامع منابع آبی جهت حکومتداری خوب در امور آب.
- تعیین سهمیه‌بندی آب و نظارت از تامین حقایقه‌ها جهت رفع اختلافات در رابطه به توزیع عادلانه‌ی آب.
- در کلیت توسعه و مدیریت پایدار منابع آبی در حوزه‌ی آبریز، هدف کلی آن‌ها را تشکیل می‌دهد.